

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde

— TEVENS ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE —
MAATSCHAPPIJ TOT BEVORD. DER GENEESKUNST.

-- Jaargang 1914 -- **Weekblad.** Tweede Helft, No. 20.

— Zaterdag 14 November. —

INHOUD: J. ROTGANS, In memoriam prof. dr. J. W. R. TILANUS. bl. 1569. — S. DE BOER, De beteekenis der tonische innervatie voor de functie der dwarsgestreepte spieren. bl. 1575. — A. NICOLAI, Over vetembolie. (*Met een plaat*). bl. 1605. — **Casuïstische mededeelingen:** G. C. BOLTFN, Twee bijzondere gevallen van mania acuta. bl. 1617. — **Referaten:** B. FISCHER, Woekering van het ektoderm door een chemischen prikkel en haar gevolgen. bl. 1623. — WAGNER, Aantoonen van verborgen bloed in ontlasting. bl. 1624. — MENZER, Tuberculose als de oorzaak van krop. bl. 1625. — COMBY en CONDAT, Behandeling van de vulvovaginitis der kleine meisjes. bl. 1626. — A. LOEWY, Kunstmatige ademhaling. bl. 1626. — **Overzicht van weekbladen.** bl. 1628. — **Boekaankondigingen:** F. GÖPPERT, Die Nasen-, Rachen- und Ohrerkrankungen des Kindes in der täglichen Praxis. bl. 1638. — HERMANN GOCHT, Die Röntgen-Literatur. bl. 1639. — **Beroepsbelangen.** bl. 1639. — **Ingezonden:** J. STÄRCKE, Zuigelingen-zorg en het zuigelingen-corsetje. bl. 1641. — H. WALLER, H. KRUYNE en H. PINKHOF, Geneeskundige inlichtingen betreffende militairen. bl. 1642. — N. SCHRIJVER, Gemobiliseerde studenten. bl. 1644. — **Berichten:** Wetten, besluiten, enz.. bl. 1645. — Buitenland. bl. 1646. — Binnenland. bl. 1647. — Personalialia. bl. 1651.

Amsterdam, 9 November 1914.

IN MEMORIAM.

PROF. DR. J. W. R. TILANUS.

Den 3den November j.l. overleed prof. TILANUS, ruim 91 jaar oud. Het leven werd langzaam uitgebluscht, niet door ziekte, maar door geheel verslijten van het lichaam door den ouderdom. Zijn eertijds van humor en vernuft tintelende geest was al gedurende een paar jaar zóó omneveld, dat slechts de lasten van zijn leven tot bewustzijn kwamen. Luide wenschte hij naar het einde en het eenige, wat hem nog genoeggen verschafte tot het einde toe, was een sigaar. Toen zijn vrienden den 90sten verjaardag wilden herdenken door den jubilaris hun hulde te brengen, was hij niet meer in staat, hen te ontvangen. Op zijn 80sten verjaardag was hij nog zoo kwiek als een jonge man.

Langer dan 21 jaar was TILANUS emeritus-hoogleraar. Men kan er zeker van zijn, dat in de eerste jaren de gedwongen afstand

van zijn professoralen troon als een droeve noodzakelijkheid werd gevoeld.

Als 5-jarige knaap werd hij inwoner van Amsterdam; zijn vader had het Arnheemsch geneesheerschap verwisseld met een Amsterdamsch professoraat. In deze stad genoot TILANUS het voorbereidend onderwijs in de natuurphilosophische vakken. Daarna werkte hij twee jaar onder den grooten scheikundige G. J. MULDER te Utrecht en kreeg eenigen naam als chemicus door enkele publicatiën uit MULDER's laboratorium en in „De gerechtelijk scheikundige onderzoeken”. Als doctorandus philosophiae naturalis keerde hij naar Amsterdam terug, liet de scheikunde varen en wierp zich op de studie der geneeskunde. In 1849 volgde de promotie in de geneeskunde te Utrecht op een dissertatie: „De muco et saliva”, eenigen tijd later de promotie in de heelkunde op stellingen. Een wetenschappelijke reis naar Frankrijk en Engeland werd ondernomen. Deze reis en de invloed van den vader, in zijn tijd een beroemd heelkundige, hebben stellig beslist over de richting van zijn volgend leven. De bekoring, die van het werk van CIVIALE, NÉLATON, VELPEAU, SYME en andere groote heelkundigen van dien tijd uitging, heeft hem, den geboren operateur, geheel bemachtigd. Na de vestiging als genees- en heelmeester te Amsterdam deelde hij het chirurgisch werk van zijn vader, zocht bij voorkeur het chirurgische deel der praktijk en publiceerde o. a. een der eerste gevallen of misschien wel het eerste geval in ons land van croup, genezen na tracheotomie.

Zijn zorgvuldige opleiding en gedecideerde richting wezen hem als vanzelf aan voor de bezetting der in 1867 geschapen leerstoel voor heelkunde aan het Athenaeum Illustre van Amsterdam. Den 2den November deed hij zijn intree, na bijna 26-jarigen dienst ontving hij ontslag op grond van de leeftijdsgrens.

Hoe TILANUS als hoogleeraar zijn werk verrichtte, weet nog elk zijner oud-leerlingen te verhalen, hoeveel jaren hun studietijd achter hen ligt. Hij was in doen en laten, in spreken en handelen een zoo origineele man, dat hij op ieder onzer een onuitwischbaren indruk naliet. Als klinisch demonstrator boeide hij zijn gehoor als niemand anders, alles behalve door welsprekendheid: wij hadden geen enkele leermeester, die in zijn klinische lessen zóó slecht „sprak”. Die lessen waren als losse schetsen van een schilderij in de ruwste vegen neergezet, doch zóó raak, dat het beeld duidelijker was en blijvender indruk maakte dan minitieuze afwerking had kunnen doen. De korte afgebroken zinnen, de enkele woorden, de onverwacht komische wendingen, zij pakten den toehoorder door de preciesheid, waarmee de kern der zaak werd aangewezen. Trouwens, het spreken werd door den bedrijvigen man al heel gauw met daden aangevuld, die

soms zóó geheel de leiding namen, dat PEYPERS ¹⁾ recht had een demonstratie van TILANUS een „Lied ohne Worte” te noemen. Zijn heldere blik op het essentiële eener ziekte deed hem dikwijls in een ommezentje de juiste diagnose stellen, onderwijl de schoolsche onderzoeker nog met allerlei twijfelingen stond te tobben. Maar den omstanders rekenschap te geven van de gronden, waarop zijn juiste oordeel rustte, deed hij gewoonlijk niet en het was, alsof hij ook zich zelf geen rekenschap gaf, maar door een gelukkige intuïtie werd geleid. Evenzoo ging het met de beslissing over al of niet opereeren van een lijder, wiens leven mogelijk nog te redden zou zijn. De obducent kon dan op goede gronden getuigen, dat TILANUS precies wist, van welke gevallen hij „af moest blijven”. Die gronden werden vóór den dood niet verantwoord; de buitengemeen goede kijk op het geval had hem geleid, schier onbewust.

TILANUS was als docent ook een amusant spotter. Gaarne onder zijn klinische ambtgenooten het beste plaatsje onder de zon innemend, hield hij er van, op zijn colleges met hun werk den draak te steken. Zoo typeerde hij voor ons de percussie, door op een paar zeer gewone vingertikken op de borstkas de kwasi-ernstige slotsom te maken: „een tikkeltje phthisis”. Zoo maakte hij eens een karicatuur van de medicamenteuse therapie door de demonstratie van een patiënt met de toevoeging: „deze man moet geopereerd; zijn constitutie „deugt niet; constitutie moet verbeterd! Recipe: bicarb. natrici „grm.... pulveris gummi arabici grm.... aquae communis, enz.”. Een paar dagen later wordt de man weer voorgesteld: „de constitutie is verbeterd. Een mes!” Dat korte bevel zal menig zijner leerlingen nog in de ooren klinken. Na een korte inleiding, nadat de patiënt enkele trekken had gedaan uit den koker, waarvan de binnenvoering rijkelijk met chloroform beplenst was, werd dit bevel gegeven. TILANUS' vaardige en rappe hand had het niet noodig, dat alle reflexen waren uitgebluscht. Inderdaad als operateur kende hij geen bezwaren en langen tijd gold hij als de beste in ons land; ook over de grenzen ging de roep zijner vermaardheid.

Opgevoed in den stijl der Fransche school van het midden der vorige eeuw, nog niet beschikkend over de veiliger methoden van verdooving, de nauwkeurige hulpmiddelen voor bloedstelping en de asepsis, schitterde TILANUS door zijn verbluffende vlugheid, groote slagvaardigheid, juistheid, koelbloedigheid en — élégance in de uitvoering. Onder dat alles een demonstratie met woorden. Maar weinige, onsamenvattend, doch elk woord gelijk een volle zin. Het opereeren was zijn lust en zijn trots. Wie herinnert zich niet zijn glunderen,

¹⁾ *Eigen Haard*, Jaargang 1893.

trionphanten blik, als hij den blaassteen tusschen de lepels van de tang aan zijn toeschouwers voorhield, of de kogel, gehaald uit een wond, of een beentje, verkeerd geslikt, uit het strottenhoofd verwijderd, uit de portemonnaie te voorschijn bracht, om nog eens de glorie van het werk zijner handen te genieten? De toenmalige techniek werd door hem meesterlijk beheerscht; hij behoorde mede tot de eersten in ons land, die met het gewenschte gevolg ovariotomieën verrichtte. In het bijzonder muntte hij uit in breuk- en steenoperaties, zoomede in het verrichten der tracheotomie. Dit moge den jongeren van dezen tijd amper als lof voor den hoogleeraar in de heelkunde in de ooren klinken, doch wat ik hier schrijf, geldt voor lang vervlogen tijd. Laat een onzer eens probeeren in enkele minuten een sectio lateralis te verrichten en na een bliksemsnel digitaal blaas-onderzoek binnen enkele seconden den steen in de tang gevat aan de verbaasde omstanders toonen, of laat een onzer eens een tracheotomie doen op de trap van een armelui's woning in Amsterdam bij het licht van een kaars met de assistentie van een paar gerequireerde studenten. Doch de technisch moeilijker operaties, zooals bijv. een bovenkaak-resectie, geschieden even handig.

Hij genoot een grooten toeloop van patiënten. Blaassteenlijders zagen wij in zóó grooten getale, dat ik stellig meende, dat deze tot de veel voorkomende gevallen van den a.s. practicus zouden behooren.

Het gemak echter, waarmee TILANUS de moeilijkheden der operatie spelend overwon, had de minder gewenschte paedagogische uitwerking, dat men meende dat opereeren een gemakkelijk te leeren kunst moest zijn. De dominante eigenschappen van den leermeester: het intuïtief diagnostisch talent, het gelukkige, bijna instinctmatige inzicht in de beslissing in spannende oogenblikken, zijn zeldzame handigheid, weergalooze vlugheid en aangeboren talent voor de origineele wijze van demonstratie waren te innig aan een bepaalde persoonlijkheid gebonden, om ze in bruikbare mate op leerlingen te kunnen overdragen. Daardoor heeft hij geen eigen school gesticht, hoewel aan de spits der Nederlandsche chirurgie gestaan hebbend.

Bijzondere vermelding eischen zijn colleges in operatieve heelkunde op het lijk. Deze werden met groote voorliefde gegeven, daar TILANUS hier kon toonen, hoe doorkneed hij was in de finesses der operatieve techniek en bovendien in de geschiedenis der heelkunde, in die der operatieleer in het bijzonder. Hij kende de ontwikkeling van zijn vak op zijn duimpje en leefde zelf een groot stuk ontwikkeling mee. Toch zal de groote liefde voor het verleden tenslotte oorzaak zijn geweest, dat de snelle ontwikkeling van het moderne deel der orgaan-chirurgie hem niet aantrok.

TILANUS heeft, naar ik meen, LISTER's wondbehandeling in ons

land ingevoerd. Indien ik mij hierin vergis, dan behoort hij toch tot de eerste Nederlanders, die antiseptisch opereerden en wondbehandelden. Ik heb alle groote operatiën onder de groote carbolspray zien verrichten, en tot het armamentarium, waarmee ik de practijk inging, behoorde ook de handspray. LISTER en TILANUS waren vrienden. Het was een glorieus gezicht voor ons, onzen leermeester te zien wandelen, arm in arm met den grooten hervormer der wondbehandeling, tijdens het algemeen geneeskundig congres, in Amsterdam gehouden.

In den 25sten jaargang van het *Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde* schrijft TILANUS een brief aan den hoofdredacteur, dr. J. ZEEMAN, over wondbehandeling, aantoonend hoe, ondanks allerlei wijzigingen in den vorm der wondbehandeling, LISTER's beginsel onaangetast was gebleven.

De wetenschappelijke werken, en gepubliceerde demonstraties dateeren uit elke periode van zijn werkzaamheid. Hij schreef met dr. ZEGERS een handleiding bij de operatie-oefeningen op het lijk, en een verhandeling over de radikale operatie der breuken als voordracht op bovengenoemd congres.

De geneeskundige literatuur van het verleden en van het heden, en in het bijzonder die van het eigen vaderland vond in TILANUS een waren vriend. In 1851 richtte hij met andere collega's het *Ned. Weekblad voor Geneeskunde* op. Na den 6den jaargang ging dat, tezamen met andere periodieken van dien tijd, over in het *Nederl. Tijdschrift voor Geneeskunde*, opgericht in 1857 en tot heden het voornaamste Nederlandsche tijdschrift voor ons vak. TILANUS was oprichter en lid van de eerste redactie. Met hem ging de laatstlevende der oprichters heen, nadat zijn naam 57-maal in de naamlijst der leden van de vereeniging, die het Tijdschrift uitgeeft, heeft geprikt. De geneeskundige boekerijen in Nederland genoten in hooge mate zijn gunst. Hij was jaren lang Hoofdbestuurder-bibliothecaris der Nederl. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, verzamelde zooveel mogelijk tot het verkrijgen van een klasieke geneeskundige bibliotheek en was de samensteller der catalogi voor de boekerij van het Amsterdamsch Genootschap voor Natuur-, Genees- en Heelkunde en voor de Universiteits-bibliotheek. De hoeveelheid werk hiervoor vereischt, en verricht in de snipperuren van den hoögleeraar in de heelkunde, dwingt ons een grooten eerbied voor zijn werkkracht en doorzettingsvermogen af.

Het zoeven genoemd Genootschap heeft aan TILANUS veel te danken. Hij was gedurende 35 jaar algemeen secretaris en een der vlijtigste leden der sectie voor heelkunde. In 1890 vierde het Genootschap zijn 100-jarig bestaan. TILANUS werd toen tot algemeen

voorzitter gekozen als de man, aangewezen om bij dat feest de leider te zijn. Namens het Genootschap is hem door prof. PEL de groote gouden medaille aangeboden.

Dat TILANUS, die zich volgens het bovenstaande krachtig weerde, om zijn wetenschap buiten den universitairèn kring te vertegenwoordigen, met zijn practische gaven hetzelfde heeft gedaan, spreekt van zelf. Immers, zijn werkkraft was groot, zijn voorliefde voor de practische zijde van zijn vak even groot. In den oorlog van 1870 trok hij als chirurg over de grenzen en deed goede diensten in de ambulances te Saarbrücken en Trier. Zijn ondervindingen, daar opgedaan, kwamen ten goede aan de lessen, die hij den Nederlandschen heilkundigen in de oorlogschirurgie gaf. Sedert werd zijn naam verbonden aan het Nederlandsche Roode Kruis. Tal van jaren was hij lid van het hoofdbestuur, tal van jaren voorzitter van het Amsterdamsche comité. Zijn laatste werk op dit gebied is geweest de hulp aan het samenstellen van een ambulance voor de Boeren in Zuid-Afrika, tijdens hun laatsten oorlog met Engeland.

In TILANUS' jonge jaren begon de behoefte aan particuliere ziekenverpleging zich te openbaren. Hij nam een werkzaam aandeel aan de oprichting der welbekende ziekenverpleging „Prinsengracht”, die onder de auspiciën der familie VAN EEGHEN tot stand kwam.

De artisten-aanleg, die uit al het werk van zijn vlugge hand en talentvollen geest sprak, kwam ook uit in zijn liefde voor de schilderkunst in de geneeskunde. Voor zoover mogelijk, spoorde hij de schilderijen van het voormalig chirurgijngild te Amsterdam op, wist ze met vermogende vrienden uit de handen van de kunstkoopers te krijgen en de Gemeente aan te bieden. Later vonden zij een plaats in het Rijksmuseum.

Uit deze oppervlakkige schets van TILANUS' werken moge blijken, hoe rijk het lange en werkzame leven van dezen man is geweest aan daden, die, hoe verschillend in vorm of richting, allen hun gemeenschappelijken oorsprong vonden in den artistiek-chirurgischen aanleg van den wetenschappelijk opgevoeden zoon van een der bekwaamste Nederlandsche heilkundigen der 19de eeuw.

J. ROTGANS.

